

РОЗДІЛ 16

ГЕОГРАФІЯ США ПІВНІЧНІ ТЕРИТОРІЇ

Сполучені Штати Америки як держава значною мірою творилися переселенцями на незаймані землі. Тому так званий рух на захід залишається не лише важливим елементом американської історії, але й живе в пам'яті багатьох наших сучасників, котрі ще пам'ятають, як організовувалися поселення на нових землях і як вони боролися за виживання серед дикої природи.

Незайманих земель загалом вже не лишилося на території Північної Америки. І хоча завдяки розвитку новітніх технологій люди, очевидно, нині змогли б жити будь-де на землі, проте таких не освоєних іще територій, де людина могла б нормально існувати без фізичних та економічних надзусиль, практично вже немає.

За винятком тих територій на півдні, де розташовані штати в районі Великих озер та глибинних регіонів, що простяглися вздовж канадського кордону та частини Аляски, північні території американського континенту майже не заселені. Негостинна природа та клімат, а також рідко розкидані людські поселення надають північним землям особливого характеру.

СУВОРЕ ДОВКІЛЛЯ

Якщо попросити американців описати північні території, то слово «холодні», мабуть, буде найбільш часто вживаним означенням. Середня температура січня у цьому регіоні коливається від -7 градусів за Цельсієм на півдні на кордоні з Великими озерами до -40 у деяких районах на Алясці. Але це не межа, інколи вона опускається навіть до -60.

І справа не лише в тому, що взимку тут такі низькі температури, але і в тому, що власне зима тут тягнеться дуже довго. Середня тривалість періоду без приморозків між останнім приморозком навесні та першим восени дорівнює 135-и дням на півдні території та всього 14-и дням у регіонах, що прилягають до Північного Льодовитого океану. А оскільки для дозрівання більшості сільськогосподарських культур потребує мінімум 90-денного вегетаційного періоду, то займатися сільськогосподарським виробництвом тут можна лише на невеличкій території вздовж південного кордону.

Протягом досить короткого літа тут, як правило, панує прохолода, хоча інколи можуть траплятися і дуже жаркі дні. Вплив морського клімату загалом відчувається дуже

незначно і лише на територіях, розташованих на західних та східних кордонах регіону.

Такі великі сезонні зміни температур перш за все залежать від змін у тривалості дня, а також від кута падіння сонячних променів. Під час щорічного обертання Землі навколо сонця північний полюс повертається ближче до сонця влітку в північній півкулі та далі від сонця взимку. Тому на всіх територіях північніше полярного кола повна темрява панує щонайменше одну добу на рік і так само протягом хоча б однієї доби влітку сонце не ховається за горизонт. Більше того, взимку сонце навіть коли і з'являється, то все одно не піднімається високо над горизонтом. Навіть на півдні регіону взимку світловий день триває не більше ніж шість-сім годин.

Опади у регіоні північних територій випадають досить нерівномірно. Найбільше їх випадає на південному сході регіону протягом частих зимових чи літніх штормів, які приносять на узбережжя півострова Лабрадор понад 100 сантиметрів опадів на рік. Кількість опадів помітно зменшується в міру просування на північ та вглиб територій.

Незважаючи на невелику кількість опадів, лише незначна частина північних територій справляє враження сухого регіону. Влітку більша частина регіону практично вкрита стоячою водою. Це відбувається передусім завдяки низькому рівню випаровуваності та здатності вологи конденсуватися за умов невисоких літніх температур. На півночі територій під стоячою водою, як правило, лежать великі ділянки мерзлого ґрунту, так званої вічної мерзлоти, що переважно мають 100 метрів у глибину, а подекуди сягають навіть 300 метрів. Там, де тепліше, вічна мерзлота не суцільна, а чергується з ділянками незамерзлого ґрунту. Якщо замерзла поверхня землі відтає протягом короткого літа хоча б на один метр у глибину, то на таких місцях вода утримується на поверхні замерзлим нижнім шаром і там утворюється болото, драговина.

Будувати на вічній мерзлоті надзвичайно важко. Будівлі треба ставити на довгі палі, занурені глибоко у вічну мерзлоту, щоб зробити їх нерухомими, а дороги треба щороку досить значно підновлювати, щоб зберегти хоч якусь їх подобу. Більшу частину території Аляски займає вічна мерзлота, що лише подекуди переривається відмерзлими ґрунтами.

За невеликими винятками, вся поверхня північних територій чи рівна, чи лише злегка горбкувата. Так, наприклад, північна частина Аляски – це широка і пласка прибережна рівнина.

На півночі можна знайти різні типи ґрунтів, хоча загалом усі вони кислі, бідно зволожені і мають низьку сільськогосподарську вартість. На півдні регіону переважають бурі та сірі лісові ґрунти, притаманні хвойним лісам. На півночі лежать ґрунти, властиві тундри, – перенасичені водою та мерзлі. Родючі ґрунти можна знайти в долинах колишніх річок, а також озер, заповнених осадковими породами та рештками рослин.

Загалом північні території можна поділити на дві великих природних зони. Вздовж їхніх південних кордонів тягнуться хвойні ліси, які називаються борельні ліси, чи тайга. Вони вкривають сотні тисяч квадратних кілометрів і складаються в основному з різних видів сосни, ялини та ялівцю. Якщо на них дивитися з повітря, вони мають вигляд темної, майже чорної маси, що суцільною ковдрою вкриває землю. Ці дерева ростуть повільно і ніколи не виростають дуже великими, а їхні висота і густина поступово зменшуються у напрямку з півдня на північ. Водночас навколо Великих озер, оскільки там дещо тепліше, ростуть в основному змішані ліси, у яких переважають кленові.

Від південного краю Гудзонової затоки на північний захід до гирла річки Маккензі і далі вздовж північного узбережжя Аляски тягнеться досить виразно видимий природний кордон між тайгою та тундрою. На північ від нього кліматичні умови надто суворі для нормального існування дерев. Там простягається тундра, де ростуть лишайники, мохи, трава та інколи зустрічаються чагарники.

На поверхні Північного Льодовитого океану плаває величезне крижане поле загальною площею близько 4,8 мільйона квадратних кілометрів з нерівною поверхнею. Загальна товщина його практично прісного льоду коливається в середньому від трьох до шести метрів. Воно містить майже стільки прісної води, як усі прісноводні водойми світу, разом узяті. Взимку воно поширюється на південь і вкриває поверхню моря аж до північного узбережжя Аляски, а влітку тане, трохи звільняючи поверхню океану. Через заledenіння період літніх морських перевезень по Північному Льодовитому океану завжди короткий і навіть дещо хаотичний. Раннє повернення льодового покриття інколи блокує кораблі та китів у північних широтах, перешкоджаючи їм повернутися по відкритій воді на південь. Ці льоди також зводять до мінімуму пом'якшувальний вплив Північного Льодовитого океану на клімат північних територій.

ЗАСЕЛЕННЯ ЛЮДЬМИ

Практично всі північні території заселені мало, за винятком їхнього південного краю, де щільність населення трохи вища за загальну. Американські індіанці, метиси та інуїти (ескімоси) – основні етнічні групи на значних територіях північніше від Сполучених Штатів Америки. Ескімоси – основне населення в Арктиці. Індіанці в більшості живуть у тайзі. Метиси – це нащадки шлюбів індіанок з білими чоловіками, які тривалий час займалися промислом та скуповували хутро в регіоні.

Поява європейців на північних територіях значною мірою зруйнувала традиційний спосіб життя й культуру індіанців та ескімосів. Закупівельники хутра масово скуповували шкурки у індіанців, що мешкали в тайзі, чи обмінювали їх на європейські товари, які в результаті широко ввійшли у щоденний побут індіанців. А там, де населення і далі продовжувало займатися полюванням, моторні човни, рушниці, снігоходи повністю замінили каяки, лук зі стрілами та собачі упряжки. Але в цілому ні індіанці, ні ескімоси вже не займаються мисливством чи рибальством. Вони у великій кількості переселилися в міста, і тому переважна частина міст на півночі мають досить значну частку автохтонного населення.

Північні території становлять дуже незначний інтерес для більшості європейців, що прибули до Америки. Тому, коли на півночі будуються населені пункти, це перш за все пов'язано чи з видобувною промисловістю, чи з якимись військовими інтересами. Французькі мандрівники, заготівельники хутра та торговці просувалися все далі від сільськогосподарських поселень на узбережжі вгору річкою Святого Лаврентія і на середину XVII сторіччя поширили політичний контроль французької держави на території навколо Великих озер. Компанія Гудзонової затоки – перша британська торгівельна компанія, яка почала діяти в околицях Гудзонової затоки та на південних кордонах сучасної Канади, – просувалася одночасно з французами на південь і на захід, таким чином значною мірою блокуючи подальшу французьку експансію у цих напрямках. На середину XVIII сторіччя Компанія Гудзонової затоки, одержавши право торгівельної монополії від британського уряду, поширила свій вплив на величезні внутрішні території, вкриті тайгою, від Гудзонової затоки на захід аж до Скелястих гір, а згодом і на арктичні райони. Ця величезна імперія мисливців і торговців спромоглася заснувати в цьому колосальному за територією регіоні лише нечисленні і невеличкі за розмірами поселення, розкидані далеко одне від одного.

Для просування вглиб континенту мандрівники та агенти Компанії Гудзонової затоки використовували численні озера та річки регіону, тому вони досить швидко почали будувати невеличкі форти – укріплення для того, щоб кон-

тролювати ці водні шляхи транспортного сполучення. В тих місцях, де річки впадали в озера, чи переставали бути судноплавними і далі треба було рухатися по суходолу, чи там, де на річках були непрохідні пороги або навіть водоспади і товари з човнів треба було вивантажувати на суходіл, перевозити по ньому, щоб знову далі завантажувати на водний транспорт, влаштовувалися укріплені пункти для контролю за цими водними шляхами. Там, де колись було засновано такі укріплення першими французькими поселенцями, зараз великі міста – важливі промислові центри, найвідоміші серед яких – Чикаго, Детройт та Пітсбург.

Серед борельних лісів у південній частині північних територій ще залишилися найбільші ділянки незайманого лісу на території північноамериканського континенту. До недавнього часу нечисленні деревообробні, деревопереробні підприємства та комбінати з виробництва паперу існували лише на кордонах цих величезних лісів. На території північніше від Великих озер наприкінці XIX – на початку XX сторіччя ліси були практично вирубані. На більшості цих територій ліси відновили свій попередній вигляд лише нині через те, що там практично не займалися їх відновленням, а також через холодні кліматичні умови та повільне зростання дерев у тайзі.

Північніше від Великих озер розташовано одне з найбільших у Північній Америці родовищ залізної руди, а також велике родовище міді. А на узбережжі Північної Аляски нещодавно почали видобувати нафту. Нині з цих родовищ Сполучені Штати одержують за допомогою потужних нафтопроводів близько 25 відсотків нафти, що видобувається в державі.

На досяжному пограниччі північних територій та в прилеглих до них районах уже давно було знайдено різноманітні корисні копалини, тому тут, поруч з лісозаготівельними, зосереджено і важливі видобувні підприємства. Пасмо Месабі на півночі Міннесоти – невисокі продовгуваті пагорби. Тут та на сусідніх землях на території штатів Міннесота, Вісконсин та Мічиган містилися найбільші у XIX столітті родовища залізної руди у США. Тисячі мільйонів тонн високоякісної залізної руди було перевезено залізницею до портів на узбережжі Верхнього озера, перевантажено на спеціально збудовані для плавання по озерах великі кораблі, які транспортували цю руду до портів міст на північному сході штату Огайо, де її знову перевантажували на залізницю і далі везли до ливарень у районі Пітсбург-Йонгстаун. У наш час більшість руди відправляється до нових ливарень південніше озера Мічиган. Через шлюзи на протоці Су-Сент-Мері, що з'єднує озеро Верхнє з рештою Великих озер, проходить чи не найбільший вантажопотік у світі, бо через них весь час ідуть транспорти, завантажені залізною рудою.

Переважна більшість цієї високоякісної руди надходить нині з родовища, яке так і називається – родовище Верхнього озера. Останнім часом привертає до себе увагу велетенське родовище, у якому залягають руди з низьким вмістом заліза, що називаються таконіт. Вміст заліза у таконіті приблизно 30 відсотків, а це, в свою чергу, вдвічі менше, ніж у нормальній руді, тому, звісно, перевозити таку руду в район Нижніх Великих озер (йдеться про озеро Онтаріо та Ейрі) для подальшої її переробки надто дорого. Тому цю руду збагачують – її подрібнюють до порохоподібного стану, відділяють порожню породу, пресують у брикети, які вже мають високий вміст заліза, і в такому вигляді відправляють споживачам. Це, звичайно, набагато дешевше, ніж перевозити таконіт.

Тому саме ціни на перевезення руди з низьким вмістом заліза і є визначальними при виборі місця її переробки на метал ближче до джерела постачання руди, а не до ринків збуту готового продукту. Так, наприклад, мідь, вміст якої у руді рідко коли сягає більше 5 відсотків, а як правило, то й менше 1 відсотка, виплавляють у безпосередній близькості від копалень. Ливарна та збагачувальна галузі промисловості посідають одне з перших місць за кількістю робітників на північних територіях, і тому величезні димні хвости – це звична частина пейзажу деяких найбільших міст регіону.

Так само останнім часом Сполучені Штати почали бурхливо розробляти нафтові родовища в районі Північних схилів на Алясці. Деякі нафтовидобувні компанії за право провести геологорозвідувальні роботи в регіоні платили державі понад 1000 мільйонів доларів.

Транспортування сирої нафти стало однією з найважливіших проблем після того, як почалося промислове використання нафтових родовищ у районі Північних схилів. У 1977 році було завершено будівництво нафтопроводу, який перетнув центральну Аляску і був доведений до порту Валдез на узбережжі Тихого океану. Його будівництво коштувало 8000 мільйонів доларів.

Оскільки на північних територіях населення дуже небагато і воно розпорошене, то навіть якщо врахувати, що будівництво шляхів сполучення не таке вже й дороге, їх використання порівняно дуже незначне. Тому тут було збудовано лише так звану аляскінську автомагістраль з кількома невеликими відгалуженнями.

Для більшості регіонів, однак, єдиним надійним видом транспорту залишається легка авіація. На півночі, залежно від кількості пасажирів і їхніх потреб, встановлюється той чи інший маршрут перельоту.

Хоча загальна кількість населення на півночі не така вже й велика, основна частина її мешканців проживає у містах та селищах. Сільське господарство, яке у більшості регіонів є основою економіки рідкозаселених територій, тут

майже не розвинене. Практично всі великі міста регіону мають якусь певну економічну спеціалізацію, як, наприклад, місто Делус у штаті Міннесота, що є великим транспортним осередком. Менші міста, розташовані у тайзі, мають, як правило, чітко визначену єдину спеціалізацію.

Далі на півночі європейці збудували лише кілька невеликих поселень. Багато людей у цьому регіоні працюють, виконуючи ті чи інші функції, чи на американський уряд,

чи у геологорозвідувальних установах. Поселення на крайній півночі дуже ізольовані. У них переважають чоловіки, які, відпрацювавши належний термін, на кілька тижнів повертаються додому відвідати родину та відпочити. Як і всі поселення, засновані винятково для видобування корисних копалин, вони існують лише певний час, доки родовище не вичерпається. ■

